

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.
This project is financed by the European Union.

Kadın ve
Kadın STK'larının
Güçlendirilmesi
Projesi

Empowerment
of Women and
Women NGOs
Project

Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimi Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kamu Hizmetleri (Kamu Personeli İçin)

Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki
(Güneydođu Anadolu, Dođu Anadolu ve Dođu Karadeniz Bölgeleri)

Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi

Hazırlayan: Aksu Bora
2010 - 2012

Bu yazının içeriğinden yazarları sorumlu olup, hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtır olarak algılanmamalıdır.

The contents of this publication are the sole responsibility of the author(s) and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

İÇİNDEKİLER

1 Toplumsal Cinsiyet	4
2 Kadının İnsan Hakları	5
3 Kişisel Niteliklerden, Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar	9
4 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hizmet	12
5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Hizmet Nasıl Planlanabilir?	13
6 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politikalar Nasıl İzlenir ve Değerlendirilir?	18
7 Eğitici için Notlar	19
8 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimlerinde Kullanılabilecek Egzersizler	20
Egzersiz 1: Kim Ne Yapar, Karşılığında Ne Alır	20
Egzersiz 2: Sorun Analizi	21
9 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı ve Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Kamu Hizmetleri Eğitim Programı	23

1 Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, her birimizin bu dünyaya gelirken yanımızda getirdiğimiz en temel özelliğimizdir: Kız ya da erkek bebek olarak doğarız. Bu nedenle de cinsiyet özelliklerimiz biyolojik bir nitelik olarak kabul edilir. Yani, “doğal”. Bu biyolojik farklılık, toplumda, aile içinde, kişisel ilişkilerde, kadın ve erkeklerden beklentileri farklılaştırır ve biz bu farklılığı da “doğal” karşılarız.

Bu “cinsiyet özellikleri” nedir diye sorulduğunda, genel olarak aşağıdaki gibi bir tabloyla karşılaşırız.

Cinsiyet özellikleri

Kadın	Erkek
Doğurabilir	Zihinsel yaratıcılığı yüksektir
Sevecen ve fedakârdır	Sorumluluk duygusu güçlüdür
Sessizdir	Yönetmeyi bilir
Ayrıntıcıdır	Soyut düşünme yeteneği gelişkindir
Duygusaldır	Rasyoneldir
Tek eşliliğe yatkındır	“Bir çiçekle bahar olmaz” der
Dikkati insanlara ve ilişkilere yöneliktir	Duygular ve ilişkilerden çok, teknolojiye ve nesnelere ilgi duyar
Dedikoducudur	Saldırgandır

Peki, bunlardan hangileri “biyolojik”tir, hangileri içinde doğduğumuz kültürün bize öğrettiği niteliklerdir?

Dünyaya birbirinden çok farklı olmayan bebekler olarak geliriz; sonra da kadın ve erkek olmayı öğreniriz. Bu süreç biz doğmadan önce başlar. Kız ve erkek bebeklere verilen isimleri düşünün: Ceylan/Aslan gibi, Gül/Çınar gibi... Bu isimler, onlardan beklentilerin ne olduğunu gösterir; belli ki kızımızın ceylan gibi zarif ve güzel, oğlumuzun ise aslan gibi güçlü ve yırtıcı olmasını istiyoruzdur. Bu isimler, aynı zamanda, içinde yaşadığımız kültürde kadınlık ve erkeklığe ilişkin değer yargılarıyla da bağlantılıdır. Yani, toplumsal kültürün kadınlık ve erkeklikle ilgili değer yargılarını da ele verir.

Kadınlık ve erkeklığın kültürel bağlamda oluşturulan ve öğrenilen kalıplar olduğunu söylemek, bunları biyolojik özelliklerden daha az “gerçek” yapmaz. Kişisel olarak hoşlanmasak ve benimsemesek bile, cinsiyetin bu şekilde yapılandırılması, bizim benliklerimizin oluşumunun da bir parçası olur; bizim nasıl insanlar olduğumuzu, ne yaptığımızı, neler hayal ettiğimizi, nelerden vazgeçtiğimizi belirler.

Kadınlık ve erkeklik kalıpları, bizi basitçe birbirimizden farklılaştırmakla kalmaz, aynı zamanda, toplumsal kaynaklara erişimimizi de büyük ölçüde etkiler. Yani, kaynakların bölüşümünde cinsiyet, önemli bir faktördür. Diğer bir deyişle, “kadın sorunları” yalnızca değerler ve zihniyet yapıları ile ilgili değildir, aynı zamanda bütün bir toplumsal düzenlemeler sistemi ve bölüşüm ile de ilgilidir. Bu nedenle rakamlarına baktığımızda, örneğin okuma yazma bilmeyen kadın sayısının erkeklerden daha yüksek olduğunu yahut kadınların erkeklerden daha az mülk sahibi olduğunu görürüz.

Mülk sahipliği, gelir, eğitim gibi göstergelerin dışında, daha vahim, daha can yakıcı ve acil bir diğer sorunu, “kadınlara yönelik şiddeti” de dikkate aldığımızda, “kadın sorunları” denilen alanın, sadece kadınlarla ilgili olmayıp bütün bir toplumu, üstelik sadece şimdi yaşayanları değil, gelecek kuşakları da ilgilendirdiğini görebiliriz.

Kadın cinayetleri, fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddet, kadın ve erkeklere yüklenen farklı niteliklerin, onlardan beklenen cinsiyet rollerinin ve kalıplarının bir sonucudur. Bu bakımdan, kız çocuğumuza koyduğumuz isim gibi son derece masum bir yerden başlayan ama burada bitmeyen bir süreçten de söz etmemiz gerekir: Zarafet, yumuşaklık ve itaatle tanımlanan bir cinse mensupsanız, böyle davranmanız gerekir. Değilse, buna zorlanırsınız: Uyarılarak, tehdit edilerek, dövülerek, gerekirse, diğerlerine örnek olmak üzere, öldürülerek.

2 Kadının İnsan Hakları

1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insanlığın çok karanlık bir döneminden, 2. Dünya Savaşından sonra kabul edilmişti. Milyonlarca insanın ölümü, bir o kadarının evsiz kalması ve şehirlerin ortadan kalkmasıyla biten bu savaştan sonra, birlikte yaşamının ortak kurallarının saptanması ve bu kurallara uymanın bütün insanlık ailesi tarafından denetlenmesi fikrinden yola çıkan BM, bu bildirgeyi devletlerin imzasına açmıştı. Bildirgenin ilk maddesi, tanımlanan hakların temelini ortaya koyuyordu: “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.”

İnsanlık ailesinin birer üyesi olarak, hangi ırktan, hangi milletten ya da dinden olursak olalım, bazı temel haklara sahibiz ve bu bildirge, işte bu hakları sıralar ve tanımlar. Öncelikle, ayrımcılık yasağı getirir: İnsan hakları, bütün insanlar içindir; belirli bazıları için değil. Sonra, yaşama hakkı başta olmak üzere, köle olmama, yasa önünde bir kişi olarak tanınma, işkenceye uğramama

gibi “dokunulmazlık” haklarını tarif eder. Dokunulmazlık yeterli değildir; insanın “akıl ve vicdanla donatılmış” bir varlık olarak potansiyellerini gerçekleştirebilmesi için başka haklara da ihtiyacı vardır: Ekonomik ve Sosyal Haklar başlığı altında sıralanan temel haklar da insanlara eğitim, sağlık, çalışma gibi alanlardaki temel haklarını sağlar. Sosyal ve kültürel olanaklardan yararlanabilme ve yeteneklerini geliştirebilmek için gerekli fırsatlara ulaşabilme de bu haklar arasındadır.

Bu Bildirge, yalnızca bir iyi niyet açıklaması değil, aynı zamanda ulusal hukuk sistemlerinin temelini oluşturan bir sözleşmedir. Günümüzde, demokratik hukuk devletleri, anayasaları başta olmak üzere, bütün iç hukuklarını bu sözleşmeye uygun biçimde oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, bildirgeyle tanımlanmış insan hakları normları, hukukun da temelidir. Bir sonraki bölümde de değinileceği gibi, kamu hizmetlerinin çerçevesini ve yürütülmesini belirleyen ilkeler de insan hakları normlarına uygun olmak durumundadır.

“Kadının insan hakları” terimi, kendi içinde bir çelişki taşıyor gibi görünür: Kadınlar insan değil midir ki onlar için özel olarak bir insan hakları alanının açılması gereği duyulmuştur? Bu durum, 1979 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilerek uluslararası insan hakları hukukunun temel metinleri arasına giren Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile ilgili olarak BM tarafından hazırlanan bilgi notunda şöyle açıklanır:

“Kadınların insan haklarını korumak için ek yöntemler gerekli görüldü. Çünkü sadece “insan” oldukları gerçeği kadınların haklarının korunmasını sağlamak için yeterli olmamaktadır. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin Giriş bölümünde, diğer belgeler olmasına karşın kadınların hala erkeklerle eşit haklara sahip olmadıkları belirtilmektedir.

Kadınlara karşı ayrımcılık her toplumda var olmaya devam etmektedir. Sözleşme, kadınlara karşı devam eden ayrımcılıkla mücadele etmek için hazırlanmış olan yürürlükteki hükümleri pekiştirmek amacıyla 1979'da Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Sözleşme örneğin siyasal haklar, evlilik ve aile, iş konuları gibi kadınlara karşı ayrımcılığın belirgin olduğu pek çok özel alanı tanımlamaktadır. Sözleşme bu alanlarda ve diğerlerinde belirli amaçları ve kadınların erkeklerle tamamen eşit haklardan yararlandıkları ve böylece onlara sağlanan insan haklarının tam gerçekleştiği küresel bir toplum yaratılmasını kolaylaştırmak üzere alınması gereken önlemleri ayrıntılarıyla açıklamaktadır.”

Birkaç örnek ile insan hakları normlarının kadınlar için özelleştirilmesinin neden gerektiğini açıklamaya çalışalım...

Örnek 1:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 3: Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

Bu maddede belirtilen “herkes” elbette ki kadınları da içine alır. Ancak, yaşama hakkının, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin ihlali, kadınlar söz konusu olduğunda, özgül yani özel biçimler alabilmektedir.

Namus kisvesi altında işlenen cinayetler, bu özgül biçimlerin en çarpıcı olanıdır. Namus normları, kültürel olarak değişkenlik gösteren ve yoruma açık normlar olarak insan hakları normlarının önüne geçtiğinde, kadınların insan haklarının korunması için özel önlemler alınması gerekmektedir.

Oysa, hukuksal normların “gelenek”ten etkilenmesinin en belirgin örneklerinden biri olan namus cinayetlerine ilişkin TCK düzenlemesi, 2004 yılından önce, bir cinayetin “namus saikiyle” işlenmiş olmasını ceza indirimi için yeterli buluyordu.

Bugün de Türk Ceza Kanunu’nda namus cinayetlerine ilişkin düzenleme yoruma son derece açıktır. Buna göre, “töre saikiyle adam öldürme” nitelikli adam öldürme sayılabilmekte ve ceza artırımına gidilebilmekteyken “namus saikiyle adam öldürme” için haksız tahrik indirimi uygulanabilmektedir. Namus ile töre arasındaki farkın net bir tanımı yapılamadığından, hakim takdiri bu noktada fazlasıyla belirleyici olmaktadır.

Yaşama hakkı, bütün insanların en temel hakkıdır. Bu hakkın ihlal edilmesinin önlenmesi, kadınlar söz konusu olduğunda, yıllar süren tartışmalara yol açmış, yasaların defalarca değiştirilmesini gerektirmiştir. Buna karşılık kadınların yaşam haklarının ihlali engellenememiştir.

Örnek 2:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 6: Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

Türkiye’de 2004 yılından önce, kadınlara yönelik cinsel suçlar, “Topluma Karşı Suçlar” bölümü içerisinde yer alıyordu. Bu da saldırıya uğrayan kadının evli olup olmadığına göre suçun cezasının farklılaşması sonucunu doğuruyordu. Şöyle ki, evli bir kadına yönelik saldırı, kocası ve ailesine karşı işlenmiş sayıldığı için cezası daha ağır oluyordu. İşte, insan hakları açısından bakıldığında bu durum bize, “yasa önünde bir kişi olarak tanınma” hakkının kadınlar için her durumda geçerli olmadığını göstermektedir.

Örnek 3:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 16: Yetişkin erkekler ile kadınların, ırk, uyrukluk ya da din bakımından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir.

2002 yılına kadar Medeni Kanun “ailenin reisi erkektir” hükmü ile aileyle ilgili nihai karar merciini “koca” olarak belirlemişken, bu maddenin kadının insan haklarına ve eşitlik ilkesine aykırı olduğu kabul edilmiş ve değiştirilmiştir.

Öte yandan zorla ve küçük yaşta evlendirme ve berdel gibi uygulamalar dikkate alınırca, sadece yasal düzenlemelerin değil, “gelenek” ve “töre” adı altındaki uygulamaların da kadınların insan haklarının ihlal edilmesine yol açtığı, bu nedenle, yasaların değiştirilmesinin yeterli olmadığı görülecektir.

Nitekim, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde (CEDAW) bu husus vurgulanmakta, hem kamu kuruluşlarının ve görevlilerinin uygulamalarının ayrımcılık içermemesi ve hem de daha geniş bir perspektifle, kadınların tam gelişmesini sağlayacak politikaların yürütülmesi hükme bağlanmaktadır. Buna göre, sözleşmeyi imzalayan devletler, şu konuları gerçekleştirmeyi taahhüt etmiş sayılırlar:

Madde 2: Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı davranış ya da uygulamanın meydana gelmesinden kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamayı,

Herhangi bir kişi, örgüt ya da kurumun kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için bütün uygun önlemleri almayı,

Madde 3: Taraf devletler, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere, bütün alanlarda kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak, erkeklerle eşit temelde insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, yasal düzenleme dahil, bütün uygun önlemleri almayı.

Bunlara ek olarak, varolan toplumsal ve kültürel eşitsizliklerin giderilmesi için geçici bir süreyle uygulanması öngörülen özel önlemler de şöyle belirtilmiştir:

Madde 4: Kadın-erkek eşitliğini fiili olarak (de facto) hızlandırmak için taraf devletlerce alınacak geçici özel önlemler, işbu Sözleşme’de belirtilen cinsten bir ayırım olarak düşünülmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik ya da farklı standartların korunduğu sonucuna yol açmayacaktır. Fırsat ve uygulamada eşitlik hedeflerine ulaşıldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.

Örnek 4

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 26: Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır.

Türkiye’de yetişkin okuma yazma oranı TÜİK’in rakamlarına göre erkeklerde %96, kadınlarda %80’dir. Diğer bir deyişle, 100 kadından 20’si okur yazar değilken, 100 erkekten 4’ü okuma yazma bilmemektedir. Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre ilköğretim herkes için parasız ve zorunludur. Buna karşın, kadınlar arasında okumaz yazmazlığın yüksekliği, kadınların eğitim haklarından yararlanabilmeleri için bazı özel önlemlerin alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri ve sivil toplum kuruluşlarının yıllardır sürdürdüğü eğitim kampanyaları sonucunda, 10 yıl önce %25 olan okur yazar olmayan kadın oranı 5 puan geriye çekilebilmiştir.

Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Kadınların insan haklarından yararlanabilmeleri için bu hakların “herkes için” geçerli olması yetmemekte, tarih boyunca ayrımcılığa uğramış bir cinsiyet olarak kadınlar için bu ayrımcılığın sonuçlarının düzeltilebilmesi için özel önlemler alınması gerekmektedir.

CEDAW Madde 1: Ayrımcılığın Tanımı

Medeni durumlarına bakılmaksızın, kadınların, kadın-erkek eşitliğine dayalı politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleme veya ortadan kaldırma amacını taşıyan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, dışlama veya sınırlama, Ayrımcılıktır.

3 Kişisel Niteliklerden, Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar

Cinsiyet farklılığı, içinde yaşadığımız toplumları zenginleştiren farklılıklardan biridir; tıpkı yetenek, kültür, inanç ve görüş farklılıkları gibi. Bunlar olmasaydı, toplumsal yaşam çok tekdüze olurdu.

Ancak, tıpkı başka farklılıklar için olduğu gibi, cinsiyet farklılığı da, bu farkın eşitsizliğe yol açması durumunda bir sorun haline gelir. Yani, kadınlar ve erkekler, sahip oldukları fırsat ve haklar ile onlara yüklenen değerler açısından eşitsiz durumdaysalar, o zaman bu farklılığa biraz daha yakından bakmamız gerekir.

Kadın ve erkeklerin hemen bütün toplumlarda eşit olmayan koşullarda yaşadıklarını, bazı toplumlarda bu eşitsizliğin diğerlerine göre daha az olduğunu biliyoruz. Bu bilgimiz, her iki cinsiyetin sahip olduğu mülkiyete, gelire, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma fırsatlarına ve siyasal katılımlarına ilişkin rakamlara dayanmaktadır.

Öte yandan kadınlara ve erkeklere yüklenen anlam ve değerlerin farklılığı, aynı zamanda bu iki cinsiyetten birinin (kadınların) toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamda daha az yer almasına da neden olmaktadır ki bu da eşitsizliğin göstergelerinden biridir.

Eşitlik, Aynılık mı Demektir?

Kadınlarla erkeklerin eşit olamayacakları, çünkü farklı oldukları, sıklıkla tekrarlanır. Bu düşünce, eşitliğin aynılık olduğu yanılsamasından doğmaktadır. Yalnızca kadınlarla erkekler değil, insanlar birbirlerinden elbette ki farklıdır. Eşitlik, bütün bu farklılıkların ortadan kaldırılarak, birbirinin aynı insanlardan oluşan toplumlar yaratmak anlamına gelmez. Tersine, farklılığın eşitsizlik anlamına gelmemesi için çaba sarf etmek demektir.

Örneğin, kadınların biyolojik olarak farklı oldukları için erkeklerden daha az eğitim görmelerinin engellenmesi demektir. Yahut, ülkenin doğusunda yaşayan bir kadının da batısında yaşayan bir kadın kadar kolaylıkla hastaneye gidebilmesi ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için gerekli yatırımları yapmaktır. Yoksul bir ailede yetişen bir çocuğun da meslek edinme fırsatlarından yararlanabilmesinin sağlanmasıdır.

Eşitliği sağlayıcı politikalar, yalnızca hükümetler düzeyinde değil, yerel düzeyde de uygulanmalıdır. Ancak bu yapıldığı takdirde kadınların, erkeklerin, kız ve erkek çocukların hep birlikte yükselmesi, böylelikle toplumun gelişmesi mümkün olabilecektir.

Eşitlik Fikrinin Gelişmesi

Bir ideal olarak eşitlik yaygınlıkla benimsense de, gerçekleştirilmesinin çok kolay olmadığı ortada. Doğuştan eşit haklara sahip olmak ve kanun önünde eşitlik son derece önemli kazanımlar; ancak bu kazanımların fiilen eşitliği sağlaması için bazı ek önlemler gerekiyor. Çünkü, fiilen eşit olmayanlara eşit muamele, varolan eşitsizliklerin sürdürülmesine yol açıyor.

Örneğin, anne ve babası okur yazar olmayan ve 6 yaşından itibaren tarlada çalışmaya başlamış bir çocukla kentli ve eğitilmiş bir ailenin çocuğunun eşit fırsatlara sahip olması için “temel eğitim herkes için zorunlu ve parasızdır” hükmü yeterli olabilir mi? Yoksul çocuk çalışmadığı zamanlarda okula gidebilse bile, alacağı eğitimin onu diğeriyle eşit kılmaya mümkün müdür?

Bunun gibi, kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanması için de, her şeyden önce çeşitli alanlardaki eşitsizliklerin farkına varılması, bunların kabul edilmesi, sonra da bu eşitsizlikleri gidermek için önlemler alınması gerekir.

İşte, “geçici özel önlemler”, böyle bir mantıkla geliştirilmiştir.

Örneğin “Haydi Kızlar Okula” kampanyası, yoksul köylü kızlarının eğitim haklarından yararlanabilmelerini sağlamaya yönelik bir “geçici özel önlem”dir. Çünkü bilinmektedir ki, bu kızlar, erkek yaşlılarının da yaşadığı yoksunluk/engellemelere ek olarak bir de cinsiyetleri nedeniyle okuma hakkından mahrum kalmaktadır. Kadınların siyasette erkeklerle eşit biçimde var olabilmeleri için öngörülen “kota uygulaması” gibi geçici özel önlemler de benzer biçimde, eşitsiz koşullarda başlayan bir yarışın daha eşit hale getirilebilmesini sağlamayı amaçlamakta, kadınların kendilerini sistematik olarak dışlayan bir mekanizmaya girebilmelerini de mümkün kılmaktadır. Böylece daha fazla sayıda kadının siyasette var olması yoluyla cinsiyet eşitsizliklerine siyasal çözümlerin sağlanmasının kolaylaşacağını öngörür.

Kadınlarla erkekler arasındaki farklılığı en iyi görebileceğimiz yer, onların gündelik hayat içinde yaptıkları şeylerdir. Kadınlar ve erkekler aynı dünyayı paylaşırlar ama sanki ayrı hayatlar sürerler. Bunu daha iyi görebilmek için, cinsiyete dayalı iş bölümüne şöyle bir bakalım: Kadınlar ne yapar, erkekler ne yapar?

KADIN	ERKEK
<p>Çalışır Kadınların birincil çalışma alanı evdir. Ev işi, maddi karşılığı, mesai saati, sigortası ve emekliliği olmayan bir çalışmadır. Yapıldığında değil de yapılmadığında fark edilir. Bu bakımdan, görünmeyen bir emektir. Kadınların evde yaptıkları iş, günde 18 saatlik bir çalışma anlamına bile gelse, “sevgi emeği” olarak görülür ve kadınlığın doğal bir parçası gibi algılanır. Ev işi, pek çok farklı yeteneğin ve çalışma türünün bir arada devreye sokulduğu bir alandır: Kocaların ve çocukların bakımı sadece üstlerini temiz tutup yemeklerini hazırlamakla bitmez; moral bozukluklarına, ergenlik krizlerine, başarısızlık korkularına çare aramaya kadar uzanır.</p>	<p>Çalışır Erkeklerin çalışma alanları evin dışıdır. Genellikle ücret karşılığı çalışırlar. Ekonomik krizlere bağlı olarak çalışma koşulları ağırlaşsa bile, sigorta ve emeklilik hakları vardır. Ayrıca, “çalışan bir insan” olarak toplumsal statü de kazanırlar. Bu statü, erkeklerin aile içindeki konumlarını pekiştirir. Ancak aynı zamanda büyük bir risk de taşır: Erkeklik evin geçindirilme sorumluluğu ile tanımlandığı süreç, işsizlik yalnızca yoksullaşma değil, erkekler açısından kimlik kaybı ve buna bağlı güçsüzleşme anlamına da gelir. Nitekim, 1980’lerden sonra yapısal işsizliğin ortaya çıkmasıyla birlikte sıkça gündeme gelen “erkeklığın krizi”nin kaynaklarının başında, bu vardır.</p>
<p>Çalışır Kadınlar işgücü piyasasında da çalışırlar. Tarımsal işgücüne büyük bir katkıları vardır: Örneğin dünya gıda üretiminin %70’ini gerçekleştirirler. Sorunsuz ve ucuz bir işgücü kaynağıdır. Genç kızlar “çeyiz parası”, kadınlar “pazar parası” için çalışırlar. Ne de olsa, evi geçindirmek onların sorumluluğunda değildir! Bu nedenle, kadınlara erkeklerden daha düşük ücret verilmesi, meşru görülür. Kadınlar, kayıt dışı ekonominin de belkemiğidirler. Günde 10-12 saat halı dokurlar, örgü örerler, oyuncak parçalarını birbirine dikerler, deri parçalarını dikerler, bilgisayar çipleri üretirler, televizyon tüpleri takarlar... Ama işgücü anketlerinde “ev hanımı” olarak görülürler.</p>	<p>İlişkiler Kurar Erkekler, toplumsal hayata katılmak için çeşitli kanallara sahiplerdir. Bu kanalların başında, çalışmak gelir. Erkekler, işçi, memur ya da esnaf olarak, toplumun üretici emeğinin bir parçasıdır ve bu, onlara toplumsal bir kimlik sağlar. Bu kimliğin bir parçası olarak sendika, meslek örgütü ya da odası türünden örgütlere katılırlar. Kahvehaneler ya da stadyumlar, erkeklerin kendi aralarındaki toplumsallaşmalarının mekânlarıdır. Buralarda memleket meselelerinden iş olanaklarına, futbolcu transferlerinden geçim sıkıntılarına kadar, çeşitli konularda konuşur, rahatlar ve arkadaşlık kurarlar.</p>
<p>Çalışır Kadınlar, birer sosyal hizmet uzmanı ve hemşiredir. Ailedeki engellilere, hasta ve yaşlılara onlar bakarlar. Bunu yaparken genellikle destek görmezler. Ama yapmadıklarında, “kadınlıktan uzak” olmakla suçlanırlar.</p>	<p>Siyasetle Uğraşır Türkiye’de siyasal örgütlerin tamamında erkekler yer alır. Merkezi ve yerel siyasetin aktörleri, onlardır. Belediye meclislerinden, parti delegeliğine ve parlamentoya kadar her platformda erkekleri görebilirsiniz. Böyle bir faaliyet alanı, erkeklerin hem maddi kazanç elde etmelerini, hem de güçlenmelerini sağlar.</p>
<p>Çalışır Kadınlar, halkla ilişkiler uzmanıdır. Konu komşuyla, akrabalarla görüşmeleri ve ilişkileri ayarlar, evlilikleri düzenler, yıldönümleri hatırlar, hediyeleri onlar düşünürler.</p>	<p>Karar Verir Yalnızca “siyasi” diyebileceklerimiz değil, gündelik yaşamımızı etkileyen pek çok konuda da erkekler karar verir. Aile bireyleri hangi saatlerde evden çıkacak, gidebilecekleri ve gidemeyecekleri yerler nerelerdir, kimlerle görüşebilir ya da görüşemezler... Erkek çocuk hangi okula gidecek, kız çocuk kaç yaşına kadar okuyacak, kadın dışarıda çalışacak mı?</p>
<p>Çalışır Kadınlar, diplomattırlar. Kendi aileleri ile kocalarının ailesi arasındaki ilişkileri ustalıkla yürütmek zorundadırlar. Kim ne sıklıkla ziyaret edilecek? Kime ne kadar hizmet edilecek? Hangi konuları öteki taraf bilmeseye daha iyi olur? Hangi selamlar iletilecek, hangi haberler iletilmeyecek?</p>	<p>Sanatla ve Bilimle Uğraşır Sanat ve bilim, insan türünün gelişiminde temel önemde faaliyet alanlarıdır ve bu iki alan, pek az sayıdaki istisnalar dışında, erkeklerin tekelindedir.</p>
<p>Çalışır Kadınlar birer piyasa araştırmacısı gibi neyi nerden alacağını, hangi gün pazara gideceğini belirler, indirim zamanlarını takip eder.</p>	

İlişkileri Kurar

Kadınların toplumsallaşma mekânları son derece kısıtlıdır; daha çok ev ve yakın çevreleri ile mahalle içinde kalırlar. Toplumsallaşma kanalları da asıl olarak akrabalık ve komşuluk ilişkileridir. Genellikle küçümsenerek bahsedilen kabul günleri, onların çeşitli konularda bilgilenmeleri, iş bulma ya da çocuk evlendirmeye dönük bağlantılar kurmaları ve rahatlama için son derece önemli işlevlere sahiptir. Ücretli çalışmaya katıldıklarında bile, asıl aidiyetleri ev ve aile olduğundan, “çalışan” kimlikleri genellikle geride kalır. Biraz da bu nedenle, meslek örgütlerine, sendika ya da odalara katılımları düşüktür. (Bu katılım düşüklüğünün örgütlerden kaynaklanan nedenleri de vardır.)

Gündelik Yaşamın “Siyasetini” Yürütür

Kadınların yürüttükleri halkla ilişkiler ve diplomasi işleri sadece çalışma değil, onlar için aynı zamanda bir güçlenme kaynağıdır da. Gündelik yaşamın düzenlenmesine ilişkin kararların alınması, bu kararlara ilişkin rıza üretimi, kadınlara önemli bir hareket ve güç alanı açar.

Sanatla ve Bilimle Uğraşır

Kadınların estetikle ve bilgiyle ilişkileri, kurumsallaşmış bilim ve sanat dışında kurulur. Onlar, gündelik deneyimin bilgisini biriktirirler. Bu bilginin yaşamın devamında büyük rolü olmasına karşın, değersiz kabul edilir. Benzer biçimde, gündelik yaşamı estetize etme çabaları da genellikle görmezden gelinir.

Bu çizelgeye sizin ekleyebileceğiniz faaliyetler var mı?

Bütün bu işler, elbette ki bütün kadınlar ve bütün erkekler tarafından yerine getirilmez. Ama kültürümüzde Erkek ve Kadın’a verilen rol ve değer arkasında, bu türden yüklemeler vardır.

Kadınlar ve erkekler, yürüttükleri faaliyetler bakımından, birbirlerinden farklı deneyimlere sahip olurlar. Bu nedenle de ihtiyaçları farklılaşır. Aynı hane içinde yaşarken ve benzer koşulları paylaşırlarken bile, deneyimlerindeki farklılık onların hayata ve kendilerine bakış açılarını farklılaştırdığı gibi, isteklerini, umutlarını, hayallerini ve ihtiyaçlarını da farklılaştırır.

4 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hizmet

İşte bu nedenle, kadınların ve erkeklerin hayatlarında bir dönüşüm yaratmayı hedefleyen her türlü girişim (plan, politika, program, proje...) bu farklılığı dikkate almak, hesaba katmak zorundadır. Biz bu “hesaba katma” işine cinsiyet eşitliğinin plan, proje ve politika hedeflerine dahil edilmesi (gender mainstreaming) diyoruz.

Birleşmiş Milletler’in tanımı şöyle:

“... yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan herhangi bir hareketin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorunlarının ve deneyimlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlarda, politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesinin bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece kadınların ve erkeklerin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir.”

Bu tanım, bir süreçten ve bir stratejiden söz ediyor. Yani, belirli aşamalardan oluşan bir zaman diliminde, belirli hedeflere yönelik belirli eylemlerden. Tıpkı kalkınmanın kendisi gibi, cinsiyet eşitliği hedefini dahil etmenin de iki boyutu var:

- Fikirler (teoriler ve varsayımlar)
- Pratikler (karar ve eylemler)

Fikirler düzeyinde, cinsiyet eşitliğini sağlama hedefine yönelik strateji ve süreci meşrulaştırmak, pratikte ise bir soruyu hep aklımızda ve gündemimizde tutmak anlamına gelir:

- Kim, ne alıyor? (Kadınlar hizmetten yararlanabiliyor mu? Erkekler? Çocuklar? Kız ve erkek çocuklar arasında bir fark var mı?)

Diyelim ki, doğa bilimleri ve teknoloji alanlarındaki eğitim düzeyinin yükseltilmesinin ülke kalkınması için son derece kritik bir hedef olduğuna karar verdik ve bu yönde yaygın bir programı uygulamaya koyacağız.

Cinsiyet eşitliği hedefini kendi programımızın hedefine (daha kaliteli ve yaygın bir eğitim) dahil etmek için üç şey yapmamız gerekir:

- Doğa bilimleri ve teknoloji alanlarının durum analizlerini yaparken, bu analizlere “cinsiyet haritasını” da eklemek (Öğrencilerin ve öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı nedir? Yöneticiler arasında cinsiyet dengesizliği var mı? Müfredatta ayrımcı içerikler ve uygulamalar var mı? vb.)
- Eğer cinsiyetler arası bir dengesizlik varsa, bunun nedenini araştırmak
- Bulgularımız ışığında, dengesizliği düzeltici önlemleri programımıza dahil etmek.

Doğa bilimleri ve teknoloji alanları, yalnızca ülkemizde değil, dünyanın her yerinde, ağırlıklı olarak “erkek alanı” kabul edilir. Dolayısıyla, daha ilk aşamada, cinsiyet haritasında hatırı sayılır dengesizlikler saptamamız muhtemeldir. Örneğin, kız öğrenci oranının belirgin bir biçimde düşük olduğunu görebiliriz.

Öğretmenler, anne ve babalar, bu alanların erkek çocuklarına daha uygun olduğunu düşünüyor olabilirler. O halde, bu düşüncenin değiştirilmesi için çaba sarfetmemiz ve bu alanlardaki eğitimde kız öğrenci oranını artıracak önlemler almamız gerekecektir. Bu, kolay bir hedef değildir. Ancak son 30 yıllık kalkınma çabalarının deneyimi bize göstermiştir ki cinsiyet eşitliği hedefi, kalkınma programlarının başarıya ulaşması için zorunlu bir hedeftir.

Yani, kadınlar olmadan kalkınma da olmaz, olmayacaktır.

5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Hizmet Nasıl Planlanabilir?

Cinsiyet eşitsizliğini yaptığımız bütün çalışmalarda hesaba katmak için, bu çalışmaların her bir aşamasında, bazı sorular sormamız gerekir: Sorunu tanımlarken, sorunun taraflarını belirlerken, çözüm stratejilerimizi kurarken, faaliyetlerimizi planlarken...

Sorunu Tanımlarken:

Alanımızdaki belirli bir soruna ilişkin bir çalışma tasarlarırken, öncelikle sorunu doğru biçimde tanımlamaya çalışırız. Bunun için de soruna yol açan nedenleri görmemiz, bu nedenler arasındaki içsel bağlantıları kurabilmemiz gerekir.

Örneğin, “okul öncesi eğitime katılım oranı çok düşük” gibi bir sorunumuz varsa, bu sorunun nedenlerini araştırmamız gerekir: Okul öncesi eğitim hizmetleri kamu tarafından sunuluyor da ailelerin ilgisi mi sağlanamıyor yoksa hizmet yokluğu mu söz konusu? Bu hizmetlerin dağılımı ile ilgili sorunlar mı var? Bu hizmetlerin yürütülmesinde kurumsal ya da mevzuata ilişkin sıkıntılar mı yaşanıyor?

Bu soruların yanıtını bulmak için basit bir analiz çerçevesi çıkarabiliriz:

1. Ulaşım sorunları. (Öğrencilerin okula ulaşımı ancak veliler tarafından gerçekleştirilebiliyor, servis sağlanamıyor.)
2. Kurumsal sorunlar. (Okul öncesi eğitim hizmetleri, örgün eğitim kurumlarında ve herhangi bir personel desteği olmaksızın yürütülüyor, bu nedenle hem öğretmenler, hem de hizmetliler ve idari personel açısından iş yükünü artırıyor.)
3. Önyargı ve tutumlarla ilgili sorunlar. (Küçük yaştaki çocukların evde tutulmaları onların güvenliği ve sağlığı açısından daha uygun görülüyor)

Bizim için öncelikli üç alan, bunlar olsun. Bu üç alana cinsiyet ilişkileri açısından bakarsak, farklı bir şey görür müyüz?

1. Okul öncesi eğitime katılan çocuklara servis hizmetinin sağlanamaması yüzünden bu çocukların günlük bakımlarından sorumlu olan annelerin onları okula götürüp getirmek zorunda kalmaları ve bu nedenle de iş yüklerinin artması söz konusu mu?
2. Personel yetersizliğini hafifletmek üzere velilerin (annelerin) okuldaki kimi hizmetleri yürütmesi bekleniyor mu? Örneğin sınıfların ve ortak alanların temizliği, çocukların gözetilmesi, beslenmesi vb.
3. Çocuk bakımının annelerin görevi olduğu ve ilkökul öncesi çocuklarda eğitimin de anne tarafından verilmesi gerektiği düşüncesi annelerin hem iş yükünü artırıp hem de üzerlerindeki baskıyı yükseltiyor mu?
4.

Sorunun Taraflarını Belirlerken

Sorunun (ve dolayısıyla çözümün de) taraflarının kimler olduğu, strateji oluştururken yol göstericidir. Bu nedenle, sorunu tanımladıktan sonra, tarafları belirlemek gerekir. Örneğimizden devam edersek, en önemli tarafları şöyle belirleyebiliriz:

Çocuklar

Çocukların aileleri

Okul öncesi eğitim hizmetlerini hedefleyen sivil toplum kuruluşları

Milli Eğitim Bakanlığı ve okul yönetimleri

Okul öncesi eğitim veren özel kurumlar

Yerel yönetimler

Kamuoyu/medya

Bu tarafları cinsiyet açısından düşündüğümüzde, ilk gözümüze çarpacak olan, okul öncesi yaştaki çocukların aileleridir. Ailedeki bakım işleri hemen tamamen kadınların işi olduğu için, aile başlığını, ailedeki kadınların deneyimlerine öncelik vermek üzere ele almak gerekir. Dolayısıyla, sorunun (ve çözümün) taraflarını şöyle ayrıntılandırabiliriz:

Çocuklar: Kız ve erkek çocukların okul öncesi eğitime katılım oranlarında bir farklılık var mı? Nasıl?

Aileler: Ailedeki kadınlar ve erkekler bakım işini paylaşıyor mu? Örneğin çocuğun okula götürülme işini kim üstlenmiş?

Milli Eğitim Bakanlığı ve okul yönetimleri: Yöneticilerin cinsiyeti çocuklara yaklaşımlarını etkiliyor mu? Milli Eğitim Bakanlığının kız çocuklarının ve kadınların örgün ve yaygın eğitime katılımlarını artırmayı hedefleyen herhangi bir program ya da projesi var mı?

Yerel yönetimler: Yerel yönetimlerde karar alıcıların cinsiyeti ile okul öncesi eğitim hizmetlerine destek verme arasında bir ilişki var mı?

Kamuoyu, medya: Okul öncesi eğitimi desteklemek, buna ilişkin haber vermek ve konuyu ele almak açısından, gazeteciler ve medya mensupları arasında cinsiyete göre bir farklılaşma var mı?

Çözüm Stratejilerimizi Kurarken

Başlarken oldukça sınırlı ve tanımlanabilir bir sorunu ele aldığımızı düşünüyor olsak da, bu aşamaya geldiğimizde, öyle olmadığını anlamış olmalıyız: O halde, bazı şeyleri dışarıda bırakmamız, bazı hedeflere öncelik vermemiz, çözüm ortaklarımızı doğru biçimde belirlememiz, yani, bir strateji kurmamız gerekir. Bunun için de, kendimizi, elimizdeki imkânları ve aynı zamanda güçsüzlüklerimizi ortaya koymamız önemlidir.

Fırsatlar

- Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okul öncesi eğitim işleri bir Genel Müdürlük olarak organize edilmiş bulunuyor.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği işbirliği ile bir "Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi" yürütüyor.
- Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü ile Anne Çocuk Eğitim Vakfı işbirliği ile Okul Öncesi Veli-Çocuk Eğitimi Projesi yürütülüyor. İlimiz proje kapsamında olmamakla birlikte, bilgi ve tecrübe paylaşımı açısından, projeden yararlanmak mümkün.
- Okul öncesi eğitime katılımı artırmak üzere Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı iki toplum merkezinden yararlanabiliriz.
- Yerel gazetelerde çocuk hakları ve eğitim konularında bilgili iki muhabir var.

Engeller

- Milli Eğitim İl Müdürlüğü'nün elindeki bütçe son derece sınırlı.
- Okullarda personel sayısı az, kadro sorunları var.
- Belediyenin ulaşımına ayırabildiği bütçe çok sınırlı.

Kadınları işin içine katarak fırsatların ve engellerin değerlendirmesini yapmak - pek çok deneyim göstermiştir ki - şaşırtıcı sonuçlar verebilir. Çünkü kadınların güçleri ve potansiyelleri, hem kendileri hem de başkaları tarafından genellikle gözden kaçırılır, fark edilmez. Oysa cinsiyeti bir değişken ve bilgi alanı olarak dikkate aldığımızda, strateji analizimizde önemli değişiklikler olacaktır.

Kadınlarla birlikte yürürken

Fırsatlar

Kadınlar arasındaki enformel iletişim ağlarının ve dayanışma alışkanlığının yaygınlığı; böylelikle okul öncesi eğitimin yararları konusunda ailelere ulaşım kolaylaşacaktır.

Okul öncesi eğitim yaşında çocuğu olan kadınların sorunun çözümü konusunda istekli olmaları.

Toplum merkezlerinden birinde yürütülen Anne Çocuk Eğitimlerine katılan 50i kursiyerin varlığı.

Şehrimizde yerel yönetimle ve Milli Eğitim İl Müdürlüğü ile birlikte çalışmaya gönüllü 3 kadın derneğinin bulunması.

Engeller

Kadınların iş yükünün fazla olması nedeniyle sosyal etkinliklere zaman bulamamaları.

Öğrenci velilerinin ve kursiyerlerin eğitimin planlanması ve düzenlenmesine ilişkin söz söyleme haklarının olmadığı düşünmeleri, böyle bir deneyimlerinin olmayışı.

-

Böylece, elimizdeki güçleri ve güçsüz yanlarımızı görerek, kendimiz için elde edilebilir bir hedef seçebiliriz. Genel hedefimiz 5-7 yaş arası kız ve erkek çocukların okul öncesi eğitimden daha fazla yararlanmalarını sağlamak iken, özel hedef olarak çalıştığımız şehirdeki belirli okulların çevrelerindeki mahallelerde oturan çocukların bu eğitimden daha fazla yararlanmalarını sağlamayı ve bu konuda kamuoyunun duyarlılığını artırmayı seçebiliriz.

Peki bu genel ve özel hedefler, kız ve erkek çocukları ile onların anne ve babalarını aynı biçimde mi etkileyecek? Yaptığımız çalışma kadın ve erkekler tarafından aynı biçimde mi algılanacak?

Faaliyetlerimizi Planlarken:

Özel hedefimiz çerçevesinde, ilk olarak dört faaliyet planlayabiliriz:

Seçtiğimiz 2 okulda 5-7 yaş arası çocukların ailelerine yönelik bir toplantı.

Toplum Merkezinde okul öncesi eğitim konulu bir toplantı.

Belediyenin okul öncesi eğitimi desteklemek üzere servis aracı tahsis etmesini sağlamak ve bu araçlarda çocuklara yardımcı olmak üzere kadın dernekleri üyelerini harekete geçirmek üzere Trafik Komisyonu ve ulaşımdan sorumlu Başkan Yardımcısının ve kadın dernekleri temsilcilerinin katılacağı bir toplantı.

Yerel gazetenin her üç faaliyete de yer vermesini ve bu konuda bir röportaj yayınlamasını sağlamak üzere görüşme.

Cinsiyet açısından baktığımızda, bu faaliyetlere ilişkin şöyle sorunları tespit edebiliriz:

Düzenlediğimiz toplantıya aileler adına yalnızca kadınlar gelebilir, oysa erkeklerin de çözümün bir parçası olması önemlidir; dolayısıyla, belki de toplantı saatini ve duyuruların biçimini yeniden düşünmeliyiz.

Yapılacak her türlü duyuru ve yayında, okul öncesi eğitimin yalnızca annelerin sorumluluğunda olmadığını, çocukların eğitiminin toplumsal bir önem taşıdığını vurgulamak üzere neler yapabiliriz?

Okul öncesi eğitimin hem kız hem de erkek çocuklar için gereğini vurgulamak üzere nasıl bir yol izlemeliyiz?

Kadın derneklerini, çözümün bir parçası olurken yalnızca personel açığını gidermek üzere değil, yürüttüğümüz hizmetin kalitesini artırmak üzere de birer paydaş olarak devreye sokmak için neler yapabiliriz?

6 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politikalar Nasıl İzlenir ve Değerlendirilir?

- Yürüttüğümüz bir çalışmanın başarısını ölçebilmek,
- Bu çalışmayı daha iyi ve uygulanabilir hale getirebilmek ve
- Tekrarlayabilmek için,

her aşamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi önemlidir. Bu, çalışmaya katılan insanların performans değerlendirmesini kapsayabileceği gibi, asıl olarak hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını görmemizi sağlar.

İki düzeyde izleme yapılmalıdır:

Varmayı amaçladığımız hedeflere ne kadar yaklaşabildik?

Uygulama süreçlerindeki performansımız nasıldı?

Hedefler düzeyinde:

- Kurumsal sorunların hafifletilmesi, ulaşımın kolaylaştırılması ve okul öncesi eğitimin önemini anlatılması sonucunda, kaç çocuk bu eğitimlere katıldı?
- Çalışmadan sonra eğitime katılan çocukların kaç kız, kaç erkek?
- Çocukların eğitime katılmasındaki artış, ailelerini nasıl etkiledi? Bu etki kadınlar ve erkekler açısından farklılaştı mı?
- Ulaşılan sonuçlar yaygınlaştırılabilir mi?
- Yaygınlaştırma çalışmaları cinsiyeti gözeterek biçimde yapılabilir mi? (Örneğin pazar yerleri ve marketler kadar kahvehanelere de afiş asıldı mı?)
- Bu çalışmanın sürdürülebilmesi için gerekli kaynaklar seferber edilebilir mi?
- Seferber edilen kaynaklar arasında kadın dernekleri ve okul aile birliği gibi kadınların ağırlıklı oldukları örgütler de var mı?

Süreçler düzeyinde:

- Okullarda ve toplum merkezinde yapılan toplantılara kaç aile üyesi katıldı?
- Toplantıda aileler kendi deneyimlerini, sorunlarını ve ihtiyaçlarını ifade edebilme fırsatı buldular mı?
- Aile üyesi olarak katılanların kaç erkek, kaç kadındı?
- Belediye yetkilileriyle yapılan görüşmelerden sonuç alınabildi ve servis araçları tahsis edilebilir mi?
- Yerel gazetede konu ile ilgili kaç haber ve röportaj yayınlandı?
- Diğer gazetelerin konuyla ilgilenmesi sağlanabilir mi?

İzleme, yalnızca niceliksel sonuçlar (eğitime katılan çocuk sayısı) açısından değil, niteliksel sonuçlar açısından da yapılmalıdır.

- Okul öncesi eğitimin önemi konusunda yaşadığımız şehirde bir duyarlılık oluştu mu?

- Yerel yönetim okul öncesi eğitime destek konusunda, başlangıçtakinden daha istekli ve daha planlı davranabiliyor mu?
- Konunun taraflarında (5-7 yaş arası çocukların aileleri, milli eğitim il müdürlüğü, okul müdürlükleri vb.) bir duyarlılık yükselmesi gözleniyor mu?
- Bu çalışmanın sonunda okul aile birlikleri ve kadın dernekleri ile belediye (ve milli eğitim il müdürlüğü) arasında bir ortak çalışma ve işbirliği anlayışı oluştu mu?

İzleme ve değerlendirme, çalışmalarda genellikle ihmal edilen bir aşama olmakla birlikte, gerçekte işin en önemli bileşenlerinden biridir. Böylelikle, planlama aşamasında öngörülememiş ya da beklenmeyen bazı sorun ve engellerin (aynı zamanda fırsatların da) farkına varılması, sonraki çalışmalarda bunların da dikkate alınarak daha verimli sonuçların alınması mümkün olabilecektir. Aynı zamanda, başarılı olmuş her iş, bir sonraki için güzel bir motivasyon kaynağıdır.

7 Eğitici için Notlar

Kamu yöneticileriyle çalışmanın bazı özel güçlükleri olacaktır:

- Erkek yöneticiler “kadın sorunları”nı kadın meslektaşlarına bırakma eğiliminde olabilirler. Bu nedenle de program katılımcıları sizin hedeflediğiniz grup yerine, daha alt düzeyde ve başka birimlerde çalışan kadınlardan oluşmuş olabilir. Bu konuda önceden önlem almalı ve katılımcı listelerinin hazırlanmasını kurum yöneticilerine bırakmamalısınız.
- Eğitim programına gönüllü olarak değil, görevlendirildikleri için gelmiş olabilirler. Bu, çalışmanın her aşamasında hem sizin hem de grubun performansını olumsuz etkileyebilecek bir durumdur. İlk oturumdan itibaren, katılımı teşvik edin, programda bazı esneklik payları bırakarak onların önerilerini dikkate alın, yürüttüğünüz çalışmanın kendi işleri açısından olumlu katkıları görmeleri için onlara fırsatlar sunun.
- Bir eğitim programının katılımcısı olmayı kendileri açısından gereksiz buluyor olabilirler. Bu durum, katılımcıların sizinle rekabete girmesine, motivasyonlarının düşmesine, çalışmaya karşı bir direnç geliştirmelerine neden olabilir. Daha ilk oturumda, yaptığının “bir eğitim programı değil, yürütülen kamu hizmetinin niteliğini artırmak üzere *deneyim ve bilgilerin paylaşımı* olduğunu” belirtin. Oturumlar boyunca da bu söylediğinizi gerçekleştirmeye çalışın: Size anlatabilecekleri pek çok deneyimleri, örnekleri, dikkatinizi çekmek isteyecekleri bazı uygulama sorunları vb. vardır.
- Yaptıkları iş hakkında hiçbir şey bilmediğinizi ve “dışarıdan” konuştuğunuzu varsayma eğiliminde olabilirler. Elbette ki onların işini onlar kadar bilmeniz gerekmiyor ama yaptıkları işin genel çerçevesini, bu konudaki temel yasal düzenlemeleri, bazı örnekleri bilmenizin büyük faydası olacaktır. Genel çerçevesini bildiğiniz bir konuda ayrıntılar hakkında onlardan yardım istemeniz, bilgilerine başvurmanız, katılımı ve motivasyonu artıracaktır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili tartışmalar, özellikle karma gruplarda kadınlarla erkekler arasında hararetleli tartışmalara yol açabilir. Bundan ürkmeyin ama kontrolü de elden bırakmayın. Gerekteğinde müdahale edin, ara verin, bazı “soğutucu” egzersizlerden yararlanın.

- Yürüttüğünüz çalışmanın yasal arka planını (uluslararası ve ulusal mevzuat, uygulama genelgesi vb.) görmelerini sağlayın. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun kamu hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmekte olduğunu fark etmeleri, yaptığınız eğitimin etkisini artıracaktır.
- Eğitim programını planlarken, muhakkak kendi alanlarına ilişkin bir projelendirme çalışması yapmalarını sağlayın. Eğer eğitimin süresi çok kısaysa ve siz bunun için iki oturum ayırabilecek durumda değilseniz, en azından *proje konusu, hedefi ve başlığı* bulmalarını, bulduklarını grupla paylaşımlarını ve tartışmalarını teşvik edin. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin anlatacağınız hiçbir şey, onların kendi deneyim ve birikimleriyle ortaya koyacakları ve üzerine konuşacakları somut projeler kadar öğretici olmayacaktır. Böyle bir tutum, konunun soyut ve uzak olmaktan çıkmasına yardım edeceği gibi, eğitimin somut sonuçlar yaratmasına da yardımcı olabilir.

8 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimlerinde Kullanılabilecek Egzersizler

Egzersiz 1: Kim Ne Yapar, Karşılığında Ne Alır

Toplumsal cinsiyet kavramı, çok boyutlu ve çok düzeyli bir kavramdır. Bu nedenle, eğitimlerde kavramsal bir tartışmaya girmektense, toplumsal cinsiyetin pratikte nasıl işlediğini görmemizi kolaylaştıran yöntemler bulmak daha etkili olacaktır. Bu egzersiz, kadın ve erkek olmanın gündelik hayatta ne anlama geldiğini, cinsiyetin basitçe bir “farklılık” olmanın ötesinde, “eşitsizlik yaratan” boyutlarını görmemizi sağlaması bakımından, son derece işlevseldir.

Gerekli Malzeme:

Tahta ve tahta kalem

Başlangıç sorusu: Kadınlar ve erkekler neler yapar, karşılığında neler alırlar?

Tahtayı şu şekilde düzenleyin:

Kadınlar	Alırlar	Erkekler	Alırlar
Yaparlar		Yaparlar	

1. Kadınların ve erkeklerin gündelik yaşamda neler yaptıklarını, katılımcılara sorarak doldurun. Bunu yaparken, elinizdeki kitapçığın “Kişisel Niteliklerden, Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar” bölümündeki tabloyu aklınızda tutun... Elbette ki yemek yapan, çocuklara bakan erkekler olabileceği gibi, arkadaşlarıyla dışarı çıkan, politikayla uğraşan kadınlar da vardır. Ancak burada önemli olan, “sıradan” kadın ve erkeklerin hayatlarını görmemizdir.

2. Böylece, cinsiyete dayalı işbölümüne ilişkin günlük bilgiyi yazmış olacaksınız. Hemen arkasından, sorunun ikinci kısmına geçin: Karşılığında ne alırlar?

Göreceksiniz ki, erkeklerin yaptıkları şeylerin “para, sosyal güvenlik, statü” gibi somut karşılıkları vardır; kadınlar için ise bu karşılık “maneviyat” diye adlandırılabilir türden şeylerdir: Sevgi, şükran, vb.

3. Tartışmayı yürütürken, “kadınlar çok şey yapıp karşılığında hiçbir şey almıyorlar,” izlenimi vermekten kaçının. Çünkü gerçek böyle değildir.

Bu tartışmada, dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır:

a) Kadınlar, erkeklerle ortaklaşa gerçekleştirdikleri faaliyetlerde, onlar gibi maddi karşılık alırlar (ücretli çalışma) ama bu karşılık, erkeklerinkinden daha azdır (bunu göstermek için cinsiyete göre ücret ve mülkiyet istatistiklerini kullanabilirsiniz). Çünkü bunlar onların “asli işi” (ya da asli işi) olarak görülmez.

b) Kadınlar, “asli işleri” sayılan işler karşılığında sevgi ve şükran alırlar. Bu tamamen “işe yaramaz” bir şey değildir. Tersine, kadınların çocukları ve kocaları üzerinde belirli bir iktidar kurabilmelerini sağlar. (“Dünyayı aslında onlar yönetiyor,” sözünün kaynağı, bu bilgidir!) Önemli olan, bu iktidarın hem niteliğini hem de sınırlarını görebilmektir: Duyguların manipülasyonuna dayalı bir iktidar, nasıl bir iktidardır? Sahibine ne kadar yarar sağlar? (Yaşlandığında çocuklarından ona bakmalarını bekler ama bakmazlarsa üzülme, söylenme, kızmaktan başka bir şey yapabilir mi?)

4. Gündelik hayatta sürekli yeniden üretilen bu farklılığın kişisel sonuçlarını gördükten/gösterdikten sonra, toplumsal sonuçlarına da değinerek bitirin:

Kadınların daha yoksul, daha az eğitilmiş olmaları, daha az temsil edilmeleri, topluluk kararlarında daha az söz sahibi olmaları. Buna mukabil, çok daha fazla çalışmaları, yaptıkları işlerin “görünmez” olması...

Egzersiz 2: Sorun Analizi

Gerekten Malzeme:

5 döner levha kağıdı

5 tahta kalemi

Tahta ve tahta kalemi

Başlangıç sorusu: Yaşadığımız kentte en önemli yerel sorun nedir?

Her ne kadar genel sorunlar için de yapılabilir bir egzersiz olsa da, yerel sorunlara odaklanmak, katılımcıların, kendi yürüttükleri hizmetlere yeni bir bakış açısı kazanmalarını kolaylaştıracağı için tercih edilmelidir.

1. Katılımcıların verdikleri yanıtları tahtaya yazın. Bunların bir kısmı doğrudan belediye ile ilgili olabilir, bir kısmı yaşadıkları yerin coğrafi özellikleriyle, bazıları da genel sorunların yereldeki özel yansımaları olabilir.

Örneğin, kentin içinden geçen akarsuyun pisliği, okullaşma oranının düşüklüğü, işsiz sayısının çokluğu (Türkiye ortalamasının üzerinde mi?), hastanenin yetersizliği...

2. Katılımcılardan 5 gruba ayrılmalarını isteyin. (Gruplara ayrılma işi zaman alıcı olacağından, en iyisi, bir önceki oturumun sonunda egzersizin ilk bölümünü bitirip çay molasından dönüşte doğrudan grup çalışmasına geçmektir.)
3. Her grup tahtadaki sorunlardan birini seçsin. (Dikkat edin, aynı sorun birden fazla grup tarafından seçilmemiş olsun.)
4. Her gruba birer döner levha kağıdı ve birer kalem dağıtın. Kağıtları şöyle düzenlemelerini söyleyin:

Sorun (seçtikleri sorun)	
Etki (kadınlar ve erkeklerin bu sorundan nasıl etkilendikleri)	
Kadınlar	Erkekler
Paydaşlar	
Engeller	
Çözüm	
İzleme	

5. "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hizmet Nasıl Planlanabilir" başlıklı bölümdeki tartışmalardan yararlanarak, her bir sorun için cinsiyet analizi yapmaları için grupları yönlendirin.

Örneğin: Kentin ortasından geçen akarsuyun pisliği, sokakların çamurlu olmasına ve çocukların daha sık hastalanmasına neden oluyor olabilir. Bu durumdan kadınlar ve erkekler nasıl etkileniyorlar?

Kadınlar sadece sorunun değil, çözümün de parçasıdır. Bu nedenle, onların çözüm için ne türden katkıları olabileceğini düşünmelerini sağlayın. (Buna kadın bireyler kadar kadın örgütlerini de dahil edin.)

Kadın ve erkeklerin birlikte yaratacakları çözümün daha etkili ve gerçekçi olacağını görmelerini sağlayın.

Yasal eksiklikler vb. hususlar yanında, kadınlar ve erkekler için farklılaşan engellerin de olduğunu görmelerini sağlayın. (Örneğin, akarsuyun ıslahı gibi “teknik” sayılan konularda kadınların konuşma alışkanlıklarının olmayışı gibi. Sorundan etkilenseler de, çözüme katılımları daha düşük olabilir...)

6. Her grup, kendi çalışmasını tüm katılımcılara sunsun ve önerileri alsın.

Bu egzersiz, en az iki oturumluk bir süre gerektirdiği için, daha esnek de uygulanabilir: Sorunların saptanması ve kadınlarla erkeklerin bu sorunlardan farklı biçimde etkileniyor olduğunun görülmesinin sağlanmasıyla yetinilebilir.

Vazgeçilmemesi gereken kısım, grupların tüm katılımcılara sunuş yapması ve ortak tartışmalarının sağlanmasıdır. Çünkü bu ortak tartışma, öğrenmenin pekişmesini ve derinleşmesini sağlayacaktır.

9 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı ve Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Kamu Hizmetleri Eğitim Programı

1. Oturum: Toplumsal cinsiyet ve kadının insan hakları.

Amaç: Toplumsal cinsiyet kavramı ve kadının insan hakları konusunda bilgi edinmek.

Kullanılacak malzeme: “Toplumsal Cinsiyet Nedir”, “Kadının İnsan Hakları” ve “Kişisel Niteliklerden Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar” başlıklı bölümler.

Dünyadan ve ülkemizden cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikler. (Ücret, eğitim, siyasal katılım başta olmak üzere.)

Yöntem: Kolaylaştırıcının sunumu.

Çay molası

2. Oturum: Cinsiyete dayalı işbölümü

Amaç: Bir önceki oturumda yapılan sunumun katılımcıların daha etkin katılımıyla pekiştirilmesi.

Kullanılacak malzeme: Egzersiz 1

Yemek molası

3. Oturum: Cinsiyete duyarlı kamu hizmetleri.

Amaç: Kamu hizmetlerinin cinsiyet eşitliğini dikkate alacak biçimde yürütülmesine ilişkin bir perspektif oluşturmak.

Kullanılacak malzeme: “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hizmet Nedir?”, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hizmet Nasıl Planlanabilir?” “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politikalar Nasıl İzlenir ve Değerlendirilir?” başlıklı bölümler ve Egzersiz 2.

Yöntem: Kolaylaştırıcının sunumu (30 dk.) ve Egzersiz 2 : Sorun saptaması kısmı (20 dk.)

Çay molası

4. Oturum: Sorun Analizi

Amaç: Toplumsal cinsiyete duyarlı kamu hizmeti kavramına ilişkin bir uygulama yaparak öğrenmeyi pekiştirmek.

Kullanılacak malzeme: Egzersiz 2.

Yöntem: Grup çalışması (30 dk.) ve grup sunuşları (30 dk.)

